

TERESA VINYOLES I VIDAL*

QUEIXES DELS POBRES PRESOS DE LA PRESÓ DE BARCELONA (1445)

*I el mesquí pres, ja més no es pot deslliurar
de les arpes del carceller rampant.*

1. APROXIMACIÓ A LA PRESÓ MEDIEVAL

La presó com a càstig és un concepte modern, nascut en el context de la Revolució Francesa, és llavors quan la presó tendeix a esborrar el que tenia de públic, és a dir d'espectacle, l'exercici del càstig. Com diu Michel Foucault el càstig tendeix a convertir-se en la part amagada del procés penal.¹

El càstig deixa d'ésser quotidià per la majoria de la població, que fins llavors presenciava les penes públiques pels carrers i places de les viles i ciutats: homes i dones penjats a forques, costers amb petits delinqüents en roba interior exposats a la vergonya pública, penats azotats Bòria avall, desapareixen de la vista de la gent. Les noves idees del segle XVIII proposen la mort neta, és a dir no dolorosa, instantània, en comptes de la mort horrible; prefereix el càstig amagat al càstig públic, és a dir es prioritza la presó al coster.

Però l'existència de la presó és anterior a la Revolució Francesa, els propis revolucioanis obren les portes de la presó de Paris. La presó ja existia, però el concepte de presó va anar evolucionat amb els temps, es passa de la presó medieval, preventiva, a la presó contemporània, punitiva.

La presó medieval és un tema poc tractat pels historiadors, ja fa anys Jaume Riera i Sans deia que no coneixia cap estudi que hagués tractat el règim de presons a Catalunya durant l'Edat Mitjana, i afegia «crec que és un tema que prou s'ho val»,² estic plenament d'acord en que cal fer una història d'aquests sòrdids esta-

*. Departament d'Història Medieval. Facultat de Geografia i Història. Universitat de Barcelona (c/ Baldiri Reixac, s/n. 08028 Barcelona)

1. MICHEL FOUCAULT, *Vigilar i castigar, el nacimiento de la prisión*. Madrid: siglo XXI (1 ed.1978) 1994, p.17.

2. JAUME RIERA I SANS, *El cavaller i l'acavota*, Barcelona: El Pi de les tres branques, 1987 p.123.

bliments que tant poc interès han despertat en els nostres medievalistes,³ de tota manera no pretenc omplir aquest vuit, només em proposo reflexionar sobre les violències que rebien els «pobres presos de la presó comuna» i el ressò que se'n fa la documentació coetània. Aquesta reflexió la faré aportant les dades que he pogut aplegar fins ara sobre el tema, essencialment per mitjà de la publicació anotada i el comentari d'un text que es conserva a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.

Es tracta d'un document sense data ni firma, escrit en un plec de tres folis de paper per algú que s'anomena «advocat dels pobres presos», dirigit als consellers de la ciutat. La denúncia conté dures queixes sobre el règim penitenciari, els abusos dels carcellers i el funcionament de la presó. Les queixes foren puntualment comprovades, com ho demostren les notes marginals que assenyalen punt per punt l'estat de la qüestió.

El primer problema que planteja el document és poder-lo datar. L'única referència que tenim per fer-ho és el nom del carceller que hi consta, un tal Lluís Pelat, que hem pogut esbrinar que va ocupar el càrrec a partir del 4 d'agost de 1438.⁴ El Dietari del Consell anota certes mesures sobre l'administració de la presó els dies 19 i 24 de novembre de 1445, creiem que seria la resposta a les queixes que publiquem. Podem datar doncs el document aquell any, si bé quedem decebuts de les escasses referències documentals que trobem, ja que el fet no consta a les actes de deliberacions d'aquells dies, si bé sabem pel dietari que es prenen tímides mesures davant de les greus denúncies presentades.⁵

3. Entre la bibliografia sobre el tema: M. AUGÉ, *Pouvoirs de vie, pouvoirs de mort: introduction à l'anthropologie de la repression*. Paris, 1977.-*La faute, la repression et le pardon*. «Actes 107 congrès nationale des Sociétés Savantes». (Brest, 1982). Paris, 1984.- MICHEL FOUCAULT, *Vigilar i castigar, el nacimiento de la prisión*. Madrid: siglo XXI (1 ed.1978) 1994.- Eva Osterberb (dir) *Crime and Social Control in medieval and Early Modern Swedish Towns*. Upsala, 1988. Per les presons medievals a diferents indrets de la Península: IÑAKI BAZAN, *La cárcel en Vitoria en la Baja Edad Media (1428-1530)*.- ANGUSTIAS CONTRERAS, JOSÉ ANTONIO PÉREZ, *Sobre el régimen carcelario español en al Baja Edad Media*, «Exarquia» 10 (Córdoba 1984) pp. 207-217 (Estudia unes ordinacions de la presó de Córdoba 1491).- GACTO FERNÁNDEZ, *La vida en las cárceles españolas de la época de los Austrias*, «Historia 16» Extra VII, 1978 pp. 12-46.- GREGORIO LASALA, *La cárcel en Castilla durante la Edad Media*, «Revista de la Escuela de Estudios Penitenciarios» 80 (1951).- MARTÍNEZ DIAZ, *La tortura judicial en la legislación española*. «Anuario Historia del Derecho Español» 32 (1962) pp.223-300.- JUSTO SERNA ALONSO, *Los límites de la reclusión carcelaria en la Valencia Bajomedieval*. «Revista d'Història Medieval» 1 (València 1990) pp.39-57.

4. Al Dietari del Consell (vol. 1 p.378) consta: *Agost, diluns IIII. Lo dit dia fou nomenat en carceller de la presona comuna de la ciutat per los honorables consellers e Consell en Luis Palat, de casa del senyor rey, e après fou presentat a la senyora reyna que aquell confirmà*. Figura el nomenament a les deliberacions del Consell del mateix dia, elegit per escrutini pel consell de 30, ja que havia estat revocat l'anterior carceller per la reina (Registre de Deliberacions 2 fol. 28r.-v.). No sabem fins quan va ostentar el càrrec, si bé el 22 de maig de 1465 era elegit com a carceller Francesc Brocart, corredor d'orella, l'elecció no fou ratificada pel rei. No sabem si fins a les hores havia estat carceller en Lluís Pelat. Després de diverses votacions fou elegit Romeu Marimon pel gener de 1466.

5. Agraïm la col.laboració de Núria Merino que ens ha ajudat en la infructuosa tasca de seguir el ressò de la denúncia a la documentació municipal. Cal tenir en compte que el silenci sobre un tema també és una font de la història i que de tot plegat se'n dedueix el poc interès que tenien les autoritats municipals pel funcionament de la presó.

Aquest dia (24 de novembre de 1445) los honorables consellers, atès que era cert debat entre en Loys Pelat, carceller de la presó comuna de aquesta ciutat, appellada del Veguer; e en Guerau Esgleyes, procurador dels pobres preses en la dita presó, sobre lo pagar del carcellatge dels dits pobres preses, lo qual debat és vengut denant ells dits consellers; per ço, ab consell dels honorables misser Ffrancesch Castelló e misser Guillem Jordà, advocats ordinaris de la dita ciutat, delliberaren sobre lo dit debat...⁶

Considerem doncs que el document fou redactat a les darrerries de l'any 1445 per l'advocat barceloní Guerau Esgleyes i les anotacions marginals es feren a instància dels advocats ordinaris de la ciutat, Francesc Castelló i Guillem Jordà.

Presentat a grans trets el document que publiquem, abans de comentar-lo cal que ens introduïm al concepte medieval de presó. *Carcer ad custodiam inventus sit, non ad penam*, feia constar Pere el Cerimoniós l'any 1357.⁷ La presó medieval no estava concebuda com un lloc per castigar, sinó per custodiar als presumptes culpables, fins que no s'hagués produït el judici i no s'hagués dictat la sentència. Certament l'afirmació del rei correspon a la idea que el dret de l'època dóna de presó, segueix la mateixa teoria que quedava recollida a *Las Partidas*:

La cárcel non és dada para escarmentar los presos, mas para guardar los presos tansolamente en ella fasta que sean juzgados... La cárcel deve ser para guardar los presos e non para fazerles enemiga nin otro mal nin darles pena con ella.⁸

En principi la presó medieval era només preventiva per tal d'assegurar que els presumptes culpables complirien la sentència, si bé a les darrerries de l'Edat Mitjana la presó com a condemna també existia pels esclaus, pels deutors insolvents i pels qui no podien, o no volien, pagar les penes pecuniàries establertes per un delicte, llavors ho havien de compensar amb dies de presó. Consta en diverses ordinations municipals: *E si pagar no.ls porà, starà pres al castell del Veguer aytants dies com ha sous en lo dit ban.⁹* També es podien compondre delictes per evitar ingressar a la presó, com s'havia fet l'any 1333 amb els qui provocaren l'avalor a la plaça del Blat.¹⁰ S'estableixen dies de presó per algunes malifetes menors, per exemple una ordinació municipal que prohibeix menjar carn durant la quaresma estableix que *aquell que hi menjarà estarà pres al castell per vuit dies continus a pa e a vi*; o bé una altra que prohibia cantar impropis de nit pels carrers, preveia una pena de vint dies de presó amb ferros a les cames; o encara pels qui anessin de nit disfressats s'establí que estessin presos en el Castell de Veguer per espai de tres dies amb ferros a les cames.¹¹

Al llarg del segle XV sembla que va canviant la idea de presó, esdevé cada ve-

6. Dietari del Consell 1 pp. 483-484.

7. AHPB Francesc Lladernosa, protestos 1355-1358 fol. 119v.-120v.

8. Partida 4 tit.31, llei 4, Partida 7 tit. 29 llei 11.

9. AHCB Reg. Ordinacions 2 fol. 69v. (1397)

10. Rúbriques de Bruniquer II, cap. 36 p.321.

11. AHCB Reg. Ordinacions 2 fol. 4r. (1394); 3 fol. 69v. (1403).

gada més punitiva; documentem penes llargues de presó per eclesiàstics. Així l'any 1435 un clergue fou trobat de nit dins el porxo del forment construït a la platja de Barcelona que furtava blat de cert pallol del dit porxo, fou lliurat als oficials eclesiàstics i fou condemnat a l'escala i a càrrec *perpetuo*.¹²

2. LA PRESÓ COMUNA DE LA CIUTAT DE BARCELONA

La «presó comuna» de Barcelona estava situada a la Plaça de l'Angel cantonada a l'actual carrer Llibreteria, que durant molts segles s'anomenà Baixada de la Presó.¹³ L'edifici fortificat aprofitava el portal de llevant de la muralla romana, que en temps Alt Medievals era considerada la principal entrada a la ciutat i era anomenat Castell Vell vescomtal, al peu de la qual hi havia el mercadal. Des de les primeries del segle XII l'edifici passà al Veguer de la ciutat, que és anomenat de vegades Veguer del Castell Vell; l'antic castell passa a ser cort de justícia i rep el nom de Castell de la Cort del Veguer o Castell del Veguer.¹⁴

Pel desembre de 1343 a despeses del Consell de la ciutat es fan obres al Castell de la Cort del Veguer, segurament condicionant la presó.¹⁵ Aquell mateix any es va col·locar al capdamunt de la Cort una campana que tocava a entrada de fosc i que popularment rebria el nom de «seny del lladre». De tota manera les obres fetes no adequaren dignament el recinte penitenciari que era un lloc humit, brut i realment insà, tal com ho fa constar el propi rei Pere en una carta dirigida al procurador de Catalunya Ramon de Montcada, datada el 25 d'octubre de 1357, i que hem trobat copiada en una requesta sobre el procés contra els acusats de la mort del noble Ramon de Sant Vicens. El rei demana que s'enllesteixi el procés, ja que l'estada a la presó dels encausats, tots ells de certa posició,¹⁶ es fa insostenible pel mal estat de la mateixa.

Et nichilominus aliquis ex predictis delatos, quos captos in quadam domo Curie Vicarrii Barchinone facitis detineri, in qua putrefactio multa sit, et est domus ruinosa, ut dicitur, et mali odoris, in alia domum congruam sive hospicium dicte civitatis, si eorum merita hec exposiunt, transmutetis, seu transmutari etiam faciatis, ne propter putrefactionem pre-

12. Rúbriques de Bruniquer IV cap. 62 p.166.

13. Segons Carreras Candi *Geografia general de Catalunya. Ciutat de Barcelona*, p. 376, l'any 1461 es comença a designar amb el nom de Devallada de La Presó. Abans era anomenat carrer dels Especiers.

14. Carreras Candi obra citada pp. 267-270.

15. Rúbriques de Bruniquer IV cap. 67, p.297

16. Ramon Marquet, Macià Massaguer, Galceran de Lacera, Jaume Fivaller, Marc Ça Rovira, Francesc de Callari, Ramon Marquet, fill de Bernat Marquet, Galceran de Palou, Bernat de Palou, llicenciat en lleis, i Pere Romeu, tots ells ciutadans de Barcelona. Fou condemnat a mort per aquest afer Ramon Marquet, que fou ofegat el 21 de juny de 1358, segons consta a la *Crònica del racional de Barcelona*, p.130.

*dictam in eadem ultra debitum materentur et carcer ad custodiam inventus sic non ad penam...*¹⁷

Tot fa creure que les condicions físiques de la presó continuaren essent dolentes, no es troben referències a millores de l'edifici que haurien corregut a càrrec del municipi.¹⁸ L'aspecte que deuria tenir l'exterior de l'edifici al segle XV es pot deduir d'una imatge idealitzada d'un detall del retaule de Jaume Huguet de la parròquia de Sant Vicenç de Sarrià en el que es pot veure la finestra reixada de la presó i un àngel que parla amb un prè; també tenim l'aspecte extern de la presó en un detall del dibuix que representa Barcelona al segle XVI.¹⁹

La ciutat tenia el privilegi de que hi hagués una sola presó, si el rei no era a la ciutat no es podia empresonar ningú en altre lloc que no fos la presó comuna. De tota manera cal tenir present que el bisbe al seu palau tenia també la presó que corresponia a la jurisdicció canònica;²⁰ també el rei si estava a la ciutat podia disposar d'altres recintes penitenciaris i a més hi havia moments en que la presó era insuficient, així l'any 1358 es fa presó novella als genovesos. A les darreries del segle XV La Torre Nova de la muralla de Mar, al costat del porxo del forment, serví de presó per pirates i esclaus, com documentem l'any 1454.²¹

També es feia servir com a presó comuna el Castell Nou que estava a l'extrem de l'antic Call, segurament perquè el Castell Vell era insuficient. Ja havia servit de presó a l'infant Jaume, fill de Jaume III de Mallorca que en va fugir l'any 1362.²² Veiem que als terratrèmols que sacsejaren la ciutat l'any 1428 malmeteren ambdós castells i els consellers requereixen al batlle per adobar la presó comuna que estava molt perillosa per raó dels terratrèmols, especialment pel que hi hagué el dia de la candelera. El Batlle diu que ho ha de pagar la ciutat ja que correspon a ella pagar les despeses de les obres dels castells que hi ha.²³ El Castell Vell es va fer adoba, però els desperfectes al Castell Nou són nombrosos i de moment queda en estat força deplorable.

El Castell Nou el va fer adobar l'any 1437 a les seves despeses un ciutadà privat anomenat Antoni Figuera, que era neòfit i mercader de Barcelona i que tenia una casa a l'entrada o peu del dit Castell. La reina Maria pels molts treballs que ha

17. AHPB Francesc Ladernosa, protestos 1355-1358 fol. 119v.-120v.

18. Consta però que l'any 1456 la ciutat va fer fer una imatge de Santa Eulàlia per posar-la sobre el portal de la devallada de la Cort. Rúbriques de Bruniquer III p. 163.

19. AHCB Dibuix de Van von Vingaerde de 1563.

20. Sobre la presó episcopal de Barcelona: JOSEP HERNANDO, *Del trencament de la presó del bisbe*, «Acta mediaevalia» 11-12 (1990-91) pp.75-107.

21. TERESA VINYOLÉS, *Uns menús diferents. L'alimentació d'esclaus i captius als darrers segles medievals*, «La Mediterrània, àrea de convergència de sistemes alimentaris (s. V-XVIII)», Palma de Mallorca, 1996 (pp. 543-565).

22. *Crònica del racional de la ciutat de Barcelona*. «Recull de Documents i Estudis». Barcelona: Arxiu Històric Municipal, 1921, p. 129-130.

23. AHCB Notulatum II fols. 54-58. 5 febrer 1428.

sostingut en el Castell i també en agraïment dels serveis donats als agutzils i altres oficials de la presó, li concedeix que pugui tenir en el dit castell llits per ús i servei dels presos i que per l'ús dels llits pagui cada pres per cada nit 3 diners. Consta que se li paguen els treballs sostingut:

*In reparationem Castri Novi civitatis Barchonone, quod in pluribus sui partibus et locis minatur ruinam... circa constructionem et bedificacionem capelle que in presenciarum in ipso construitur et bedificatur castro ... causa capti in eodem castro existentes et eorum anime fructum non modicum consequantur nam et misse ibidem et alia divina oraciones ad Deum et pias preces effundent...*²⁴

També queda ben clar que ambdós castells servien com a presó en el testament de la pròpia Reina Maria datat l'any 1457. En una clàusula testamentaria deixa a les presons reials dels *dos castells* de Barcelona 1000 florins d'Aragó perquè el prior de la vall d'Hebron i el guardià de Santa Maria de Jesús, prop de Barcelona, visitin als presos cada 15 dies i perquè reparteixin almoina entre els presos pobres que trobaran en aquelles presons.²⁵ Es refereix també al Castell Nou una compra que es fa de 24 claus amb l'escut de la ciutat, les quals obrien les portes del dit castell i 17 grillons per guardar els presos.²⁶

El document que presentem fa referència al Castell Vell. Pel que fa a l'estructura de l'edifici sabem que tenia una finestra reixada que donava a l'escala i per la qual els presos podien parlar amb parents i amics quan el careceller no ho impedia. També sabem que hi havia un pati anomenat corral, en el que passaven hores els presos fora de les cel·les. Les dones tenien reservada una ala a part, que donava sobre el pati al que en general no tenien accés, ja que normalment estaven tancades. Al pati, o al menys a part del pati, s'hi podia accedir des de l'exterior. Així al pati de la Cort, davant la porta, hi fou exposat públicament el cos d'un famós pirata mort a la presó el 8 de juliol de 1454, perquè fos vist per tots aquells que el volien veure.²⁷ També podem deduir dels documents que les cel·les eren insanes, mal ventilades i humides, aquestes cel·les serien col·lectives, és a dir a cada una hi hauria diversos presos, alguns dormirien en llits que llogaven al carceller, d'altres jaurien a la palla. A més hi havia cel·les de càstig, l'anomenada tàvega o part subterrània de la torre de la presó i a més s'habilitava per castigar a algun pres la part alta de la torre. També sabem que els presos podien estar ferrats amb grillons.

Sembla que hi havia un règim força obert de visites a la presó de manera que hi poden anar parents, mullers, amics i «enraunadors», al menys pel que fa als

24. ACA Reg. 3132 fol. 32v. (14 novembre 1437). La reina ho notifica al rei: *Per los bons serveis per n'Anthni Figuera mercader d'aquesta ciutat a vostra gran excel·lència prestats en la reparació que era molt necessària del castell Nou... lo qual en moltes parts és destruït, dins lo qual se's construïda una capella e altres coses necessàries en aquell, he atorgat al dit Antoni certa gràcia...* fol. 70v. (28 març 1438)

25. La clausula testamentaria ve copiada en un paper inclòs a AHCB Miscel·lània 13 C.

26. Rúbriques de Bruniquer IV p. 299. (any 1467).

27. TERESA VINYOLES obra citada nota 21. Dietari del Consell vol. 2.

homes, com veurem les dones tenen molt més restringits els moviments dins del recinte. Les visites es poden realitzar entrant al centre o bé parlant amb els presos des d'una finestra reixada que dóna a l'escala de la presó, ja que alguns amics i parents dels presos venen aquí a parlar ab ells, i no entrarien per res a la presó *per dupte que no hi fossin detenguts*. De tota manera el carceller limita de forma arbitrària aquest règim de visites per tal que s'allarguin els dies de presó preventiva, de manera que cada dia ell cobri el dret de carcellatge. Fins i tot consta que ha fet tancar la finestra i dificultar l'entrada a llurs amics i *tractar de lur deliurança e d'altres misèries que vuy han les gents del món, majorment aquells de semblant condició*.

A les darreries del segle XV el veguer i els consellers visitaven periòdicament la presó, segons costum i privilegi.²⁸

3. EL CARCELLER I EL DRET DE CARCELLATGE

La vigilància de la presó estava primer a càrrec dels agutzils reials, segons consta en uns privilegis del rei Pere el Cerimoniós.²⁹ Els reis Jaume II i Pere el Cerimoniós en les corts de Girona de 1321 i de Perpinyà de 1350, respectivament, dictaren pragmàtiques sobre les presons referint-se precisament al dret de carcellatge i altres pagaments que havien de fer els presos als carcellers.³⁰ A les Corts de Perpinyà es confirma el capítol de les corts de Girona de Jaume II (1321) que comença: *Item statuimus et ordinamus quod carcerarii...* Aquest capítol faia referència als drets que podia cobrar el carceller,³¹ i a més s'hi afegeix el següent:

Adicimus eisdem quod si aliquis carcerarius locabi pannos lectorum aut res aliqua alicui capto, quod nequeat pro mercede seu logerio talis locacionis plus accipere ab ipso capto quam officialis de mandato cuius ipse captus detinetur.

Es dedueix d'aquestes pragmàtiques que, si bé hi havia indrets de Catalunya que no cobraven dret de carcellatge, el més normal era que, fos quina fos la sentència, els presos havien de pagar, pels dies que havien estat a la presó, el carcellatge establert. El carceller no tenia un salari assignat sinó que els seus guanys depenien del dret que cobrava de cada un dels presos per custodiar-los, a Barcelona els carcellers podien cobrar un màxim de sis diners. També cobraven per altres serveis

28. Rubriques de Bruniquer IV cap.67, p.299 (any 1484)

29. AHCB Llibre Verd vol 2, fol. 18 i 20.

30. *Cortes de los antiguos reinos de Aragón i Valencia y principado de Cataluña* vol.I p. 265 cap. 23 de les Corts de Girona de 1321, p.380 cap. 20 de les Corts de Perpinyà de 1350.

31. El capítol deia exactament: *Item statuimus et ordinamus quod carcerarii, vicariorum vel baiulorum aut aliorum officialium non possint exigere seu habere ab aliquo capto inter diem et noctem pro carcelagio nisi sex denarios Barchinonensis tantum, vel quatuor denarios jaccensis tantum, in loco ubi currit moneta jaccensi. In locis tamen ubi utimur usum fuit dari vel solvi minus vel nichil pro carcelagio, fiat et sequatur ut utitur et usum fuit.*

com ara lloguer de llits de llençols o de flassades, amb això es treien un sobresou de vegades de manera no massa honorada, ja que no podien demanar més del que taxés l'oficial que havia ordenat l'empresonament.³² En el moment en que es fan les denúncies que comentem el carceller cobrava entre 8 i 10 diners, sis eren el dret legal de carcellatge i els altres corresponien als lloguers dels llits i flassades. Bona part del problema plantejat a les queixes que publiquem ve donat precisament pel dret de carcellatge i el cobrament del lloguer dels llits per part del carceller.

No sabem quin salari es podia treure el carceller, que a més pagava al personal, anomenats al document ministres, però el càrrec devia ser rendible ja que de vegades arrendava la presó a una altra persona, com documentem l'any 1392. En aquell cas la presó de la Cort del Veguer es lloga per quaranta lliures anuals, quantitat que equivaldria més o menys al que pagaven tres presos.³³

Els monarques intervingueren altres vegades per posar ordre en la qüestió del carcellatge de la presó de Barcelona. Per exemple el rei Pere el Cerimoniós intervingué l'any 1377 a petició dels consellers manant a l'agutzil reial Guillem de Cisà, que restituís els salaris que havia cobrat il·legalment per la custòdia dels presos.³⁴

Joan I l'any 1390 dóna privilegi a la ciutat que el carceller sigui elegit pels consellers i confirmat pel rei, és a dir que la presó quedarà de fet sota l'administració de la ciutat. Però sembla que les coses no milloren, les queixes contra l'actuació dels carcellers sovintegen i les ordinations per posar fi a les arbitrarietats no sembla que donin massa fruits.

A partir d'aquest moment els consellers intervindran també per posar ordre als abusos que es cometien a la presó. Sabem que l'any 1399 redactaren unes ordinations pel bon funcionament de la presó,³⁵ després de demanar consell a molts prohoms de la dita ciutat, *hauda gran e verídica informació dels abusos qui ladonchs se feien per los carcellers, proveiren molt notablement en l'orde de la dita presó*, els carcellers havien de jurar servir aquestes ordinations i les havien de tenir penjades al pati o «corral» de la presó, però el carceller Lluís Pelat, quan va ser anomenat, va fer despenjar i amagar aquestes ordinations on constaven els drets i deures dels presos i del carceller.

32. Sabem que el dret de carcellatge havia estat taxat pel Consell barceloní el dia 28 de febrer de 1392 Rubriques de Bruniquer IV cap. 67, p. 297.

33. AHPB Joan Eiximenis llibre 1392-1393 fol.s 20r.- 34r., manual 5 fol. 71v. i full solt dins del manual (19 de setembre de 1392) Berenguer Castelló, que es defineix com a *regens carcerariam curie honorabilis vicarii Barcinone*, demana un présteg de 60 lliures, a tornar amb un censal mort de 100 sous anuals, és de creure que el demana per pagar l'arrendament de la presó que signa el mateix dia amb Guillem Borra, *olim* draper.

34. AHCB Llibre Verd 2, fol. 20. També es pot veure el privilegi de Pere el Cerimoniós del dia 11 de març de 1363 ACA Cancelleria, Pergamins C CB n.216.

35. Rubriques de Bruniquer vol.IV cap. 67, p. 297. Consta en el document que publiquem l'existència de les ordinations redactades pels consellers de 1399 però no hem pogut trobar les ordinations.

No hem pogut trobar aquestes ordinacions, si bé se'n conserven unes sense data que no sabem si són les que es citen al document que presentem, per la lletra són de les darreries del segle XIV.³⁶ Estan dividides en quinze punts i comencen així: *Parria per bon stament de la cort de Barchinona e specialment del carseré de aquella se deguessen fer les ordinacions següents...* Els primers punts tracten sobre els fiscals, entre altres coses es disposa que han de ser examinat *per ço com per ignorància lur se segueixen molts greuges a les gentes*. Tot seguit es mana que els oficial abans de tres dies han de prendre informació a tot pres, *majorment si és pobre i miserable*, continuen unes normes sobre les dones preses que comentarem després, finalment s'esmenten els delictes de deutes als jueus i per acabar s'ordena que *lo carceller haie a fer cas-cun any sagrament en poder dels honrats consellers de Barchinona de taula e d'observar les dites ordinacions e altres axí fetes com fahedores tochant son offici*. Es redacten unes noves ordinacions de la presó el 2 d'abril de 1484 que afecten essencialment al bací els pobres presos.³⁷

El document que publiquem no és el primer testimoni de les queixes contra el carceller en les que intervingueren els consellers, en tenim altres referències com la que ve anotada al Llibre del Consell de l'any 1404 en que a instància dels Consellers va ser depositat el carceller, en virtut del privilegi del rei Joan de 1390 el consell delibera que els consellers demanin al rei que remogui al carceller.³⁸ Les queixes eren moltes però com sempre la principal és el cobrament del dret de carcellatge.

El principal deure del carceller és custodiar els presos. De tota manera es detecten fugues³⁹ i fins i tot assalts a la presó per treure algú en moments d'avalots, com el del Call del 6 d'agost de 1391. Pujaren marineres i pescadors pel carrer de la Mar, van anar amb armes i ballestes parades a la Plaça del Blat, el veguer es va veure obligat a recular i els empresonats per l'assalt al call el dia abans foren alliberats.⁴⁰ Però el cas que ens ocupa no tracta de falta de custòdia dels presos, sinó d'opressió als presos sota l'excusa de custodiar-los bé.

4. DISCRIMINACIÓ DE LES DONES PRESES

El sistema penitenciari és un mirall que reflecteix la societat que el crea. No

36. AHCB Miscel.lània C-V, 13 C. Document solt sense data, amb números moderns hi posa 1363?

37. AHCB Deliberacions 27 fol.47

38. AHCB Llibre del Consell 28 fol. 80v. amb data 17 de setembre i 14 d'octubre de 1404.

39. L'infant Joan escriví al veguer de Barcelona manant que li enviés còpia de les inquisicions fetes contra Guillem Borra, carceller de la presó de Barcelona, que per manament d'ell ha estat pres per causa de dos homes que van fugir de la presó i per altres irregularitats. (any 1383) AHCB Miscel.lània C-V, 13 C.

40. Dietari del Consell 1 p.18.

ens ha d'estranyar doncs trobar una gran discriminació de les dones fins i tot dins les presons medievals. Tampoc no ens ha d'estranyar que atenent-se a raons morals se les incomuni amb l'exterior, mentre dins el recinte penitenciari se les explota i se les agredeix sexualment. Tenim un exemple en aquest sentit a la presó de Lleida com consta en una carta del rei Joan I dirigida al veguer de Lleida escrita l'any 1392, denunciant aquest fet:

*... Et mulieres in eius posse captas precia et peccatoribus illicitis inmaniter turpi questiu exponendo, necnon etiam in palacio ubi dictam carcere tenetur lenocinia et facciones illicitas fieri permitendum.*⁴¹

Pel que fa a la presó de Barcelona les ordinacions de les darreries del segle XIV dediquen uns punts a les dones preses:

*Que alcun carceller no puxe ne gos liurar a official alcú, fembra presa en la dita preçó en hora desonestas o suspitosa. Item que lo dit carceller no gos ne leix parlar ab hom alcuna fembra presa, si donchs el dit carceller no y és presnet e u ou. Item que alcuna fembra no puxe ésser presa per deute, vivent lo marit e present aquell, maiormet per deuta de jubeu.*⁴²

D'aquestes ordinacions es desprèn que estarien al mateix recinte però que havien d'estar separades dels homes. De tota manera l'aïllament no seria tal quan l'any 1402 el rei Martí atorga un privilegi pel qual es construeix dins del Castell del Veguer, damunt del Corral, un recinte per tenir-hi les dones apartades dels homes.

*Supra corrale, videlicet dicti Castri in quo locus emineret aptior fabricare et construere seu fabricari et construi facere, quandam domum in qua mulieres honeste quecunque quas capi contigerit et in castrum immitti et custodiri predictum teneantur et custodiantur honestius...*⁴³

Sembla pel document que publiquem que les dones estan dins el Castell Vell però en un lloc apartat, ja que havien d'estar tancades i no podien sortir normalment al Corral o pati ja que allà hi passaven bona part del dia els homes. Segons el privilegi del rei Martí mai el recinte de les dones no podia ser ocupat per homes i s'havia de vetllar a la presó per les «dones honestes» que estaven allà preses:

Providemus et volumus quod nullis temporibus in domo predicta esto quod tunc temporis capte mulieres, non forent immici...per tempus aliquod, breve vel longum, homines masculi cuiuscumque gradus aut condicionis existant, nisi solum et tantum mulieres honeste pro quarum honestate servanda et omni impudicitia ac illicitis et conquiratis tactibus et visibus repellendis opus pium huiusmodi est conceptum.

A més de les dones que estan a la presó comuna, l'any 1409 s'edifica la casa de les Egipciaques per recollir les fembres que volen eixir de pecat. Les Egipciaques més que un convent sembla una mena de reformatori en el qual de vegades els mateixos marits fan tancar les dones i paguen el seu manteniment.⁴⁴

41. ACA Reg. 1949 fol. 176r.

42. AHCB V 13C

43. ACA Cancilleria Pergamins CB doc.90

44. Es troba algun document sobre les Egipciaques AHCB C-V 13C.

A la presó comuna, segons el document que publiquem, les dones són tingudes com a *rescluses* i estan sempre tancades, de manera que cap no pot sortir de la presó per mitja dels seus amics sinó per mitjà del carceller, han de pagar el carcellatge amb el seu treball, algunes fins treballen com a serventes a casa del carceller. *E esdeven-se que quant la dona veu: «Jo servesch e esquins la mia roba, e no guany res», fugen de la casa e servey del carceller e van-se'n per mal cap.* Quan es va redactar el document servia al carceller una esclava que havia d'estar a la presó.

També s'explota d'altra manera les preses, la muller del carceller fa el següent: *les fembres quant los homens són tencats, e té aparallades tantas filosas com hi ha fembras, e filan per la carcellera almenys fins a una ora après miga nit.* I com que estan aïllades i no poden parlar amb cap amic ni amiga, si volen filar per elles no podem comprar el material més que per mitjà del mateix carceller: *axí que tot se fa a ffi de traure pèl e de multiplicar carcellatge.*

En Guerau Esgleyes, que considerem autor del document, posa un gran èmfasi en la denúncia de les injustícies del carceller, parla constantment dels «pobres presos», com si es sentís més o menys proper a ells; però quan parla de les preses les tracta amb menyspreu i amb força cinisme comenta el fer de vetllar per l'honor de les preses.

E no sab hom per que.s funda tanta honestat, car vuy no ych stan presas, ab tota honor e reverència parlant, sinó bagasses e acavotas e metzineras, axí que no cal per tals fembres fer scut de honestat per exhibir carcellatge.

S'expliquen alguns cassos de dones que han estat estafades, enganyades, explotades i violentades pels carcellers; també descriu les relacions entre els ministres del carceller i algunes preses, especialment es denuncien les relacions de Miquel Pinós i la Mallroquina; però sembla que tot es redueix a la queixa dels presos perquè no els deixen sortir al pati a l'hora deguda, no perquè els carcellers estan agredint les dones:

Item aprés dinar, quant los missatgers del carceller stant en solas e pleer per ventura, molt desonest ells lavors ab les presoneres, no.s curen obrir als presoners a les dues hores tocades aprés mig jorn, e açò fan axí en iverm com en stiu.

5. ELS POBRES PRESOS

Sant Tomas ja havia dit que la misèria era un dels factors per delinquir. No cal dir que bona part dels presos eren pobres. El document que presentem insinua sobre la qualitat de pobres de la majoria dels encarcellats i el propi redactor es defineix com «advocat dels pobres presos», el mot «pobres» apareix sis vegades al document, l'expressió «almoïna pels presos» apareix vuit vegades. Com assenyala-va Jaume Riera era una obra de misericòrdia acaptar almoïna i pa per ells, així com

dur-los aigua; i es veu que fins i tot era possible que una alcavota i introduís una esclava per a esplai dels presos. Així consta en un procés de 1410:

E dix mes avant haver oyt ell testimoni (Guillem Bosc, peller de Barcelona) que sa muller reptava una sclava d'en Boscà, notari, la qual ere estada absent bé per III o IIII dies, per què se n'ere anada. E oy ell testimoni que la dita esclava dix: «Madona, no fon a mi, car na Trialls a escusa de portar aygua als presos, me féu muntar al Castell Nou per sacudir. E los presos han-me aquí retenguda e aturada sens que no me'n lexaren exir. E tot açò feu la dita na Trialls. E per aquesta raó mon senyor me vol venire». E de fet sab ell testimoni que la ha feta venire a Mallorques.⁴⁵

Els pobres presos per deutes havien de rebre una almoina de vuit diners diaris per la seva manutenció.⁴⁶ Sembla que l'almoina no arribava als presos en el context del document que comentem:

Los prersoners, qui la major part són pobres e per rahó de lur presó han perdut lo guany de lurs jornals, e pagan casun jorn al carceller entre carcellatge e lit VIII o X diners, ultra la despesa de menjar e de beure.

Fins i tot el carceller dificulta que es faci arribar l'almoina i el menjar que per caritat es donava als presos, també es denuncia la forma de repartir les almoines.

Si algun tramet almoyna als presos i ve un poch tart, quant los presos son tenchats, los minsitres del carceller se aturen la dita almoyna o les menjen, entant que los dits presos per aquell jorn passen fretura.

Existia un bací per recollir l'almoina dels pobres presos, alguna persona, certament no moltes, feia alguna deixa testamentària en aquest sentit. Però el bací es nodria d'acapes fetes a les portes de la mateixa presó, per tota la ciutat i per les parròquies i esglésies del territori. L'administrador del bací dels pobres presos cobrava un salari a càrrec del bací i havia de donar comptes sobre la seva l'administració. Es conserven unes ordinacions de l'any 1484 en les quals consta que ha de donar diàriament pa i vi, tres dies a la setmana carn (dimarts, dijous i diumenge), els altres dies peix o llegums o verdura *e que tots dies continuament hagen cuina.*⁴⁷ També del bací es paga un cirurgià per què tingués cura dels presos malalts pobres. L'admninsitrador havia de donar al procurador de la presó quatre quintars de carbó d'alzina o deu de llenya d'alzina pel foc que ha de fer per aparellar el menjar pels pobres presos. Cada any el procurador per Sant Antoni ha de donar compte de les flassades i dels *tresportins per ops dels pobres presos.*⁴⁸

45. RIERA I SANS *El cavaller i l'alcavota*, pp.123-124.

46. ACA reg. 2083 f.95 (juny 1391)

47. AHCB Miscel.lània 13-C. A la mateixa miscel.lània hi ha altres documents sobre l'administrador del bací dels pobres presos.

48. Sobre el bací dels pobres presos i la seva administració hi ha deliberacions el 23 de novembre de 1469, 26 d'agost de 1473, 11 de febrer de 1479, 11 de març de 1482, el 27 de novembre de 1485, 24 de juliol de 1496, a més de les ordinacions del 2 d'abril de 1484.

6. FINALITAT DEL DOCUMENT

El text, que considerem redactat per l'advocat Guerau Esgeyes, és un text fluït i documentat, dóna exemples concrets de fets que s'han esdevingut a la presó i també una visió més global del funcionament certament irregular de la insti-rució. Esdevé doncs una font que ens mostra una estampa de la trista situació dels presos, però de tota manera mirada des de fora. L'advocat que l'ha redactat no està dins, sinó a l'altra banda de les reixes, no hi ha amargor, ni tristesa ni ràbia ni un sentiment d'impotència en les seves denúncies. Pot fer servir cert sarcasme sobre el comportament del carceller i dels seus ministres. Podem destacar com exemples d'aquesta ironia frases com ara, que el carceller fa de l'almoïna dels presos comparses i comarses, o que si es denunciessin tots els abusos que es fan a la presó l'escrit seria més voluminós que la *Postilla* del metre Nicolau de Lira, fent referència a uns comentaris de la Bíblia redactats al segle XIV dels que es documenta un exemplar a Barcelona que estava compost de tres volums.⁴⁹ També, com hem assenyalat, pot mofar-se de l'«honestedat» de les presoneres. La finalitat del document no és de cap manera canviar l'estructura ni el funcionament quotidià de la presó, ni es pretén depositar al carceller que compleix perfectament la seva principal missió, que és la custòdia dels presos. Certament es reconeix que els presos estan ben guardats tal com ha de ser, però la custòdia no ha d'estar renyida amb les possibilitats de defensa i amb un tracte més digne pels presos:

Mas per ço que sots color e en nom de custòdia los dits presoners no sian desordonadament vexats, maltractats, o en lurs béns quasi robats, e que sots color de bona custòdia no ls sia levada deffensió e manera de treballar per lur deliurança.

La reivindicació dels presos, per boca del seu advocat, es fa especialment per la multiplicació del carcellatge, ja que els presoners, que la major part són pobres, però no marginats, ja que vivien del seu treball i com que estan a la presó han perdut el guany de llurs jornals, i han de pagar cada dia el carcellatge i el lliit, a més de les despeses del menjar, no poden pagar-ho i esdevenen gairebé esclaus del carceller... *en tal manera que lo mesquí pres jamès no s pot deliurar de les arpes del carceller rampant.*

A la presó es fan malifetes, vexacions, tortures i robatoris contra els presos, però ni les denúncies ni les resolucions que es prenen sobre la presó no transcendeixen més que de forma molt marginal a la documentació municipal, i creiem que tampoc a la vida ciutadana, ja que no apareixen els problemes de la presó a les actes del consell, ni esdevé una almoïna habitual deixar pels pobres presos. L'única cosa que s'aconsegueix és tenir un advocat dels pobres que pot fer arribar la se-

49. L'extensa obra de NICOLAUS DE LYRE (1274-1349) *Postilla super Biblia* (in tribus voluminibus), es documenta a la biblioteca del canonge de Barcelona Francesc Climent. JOSEP HERNANDO, *Llibres i lectors a la Barcelona del segle XIV*, Barcelona:Fundació Noguera, 1995, vol.2 doc. 41.

va veu fins als consellers. Aquests comissionen als dos advocats ordinaris que dugueren comprovar les denúncies i es pronunciaren sobre el debat existent entre els presos, o en Guerau Esgleyes en nom seu, i el personal encarregat de la presó, encapçalat pel carceller Lluís Pelat. La resolució que prenen sobre les queixes que publiquem és la següent:

Que los dits pobres preses, encara que estigan apartats e encara que mengen del pa de la almoyna, si han de què deuen pagar al dit carceller lo carcellatge que per ells se serà degut. E si no han de què pagar, que l'asseguren al dit carceller, a fi que quan Déu los darà béns que de aquells paguen lo dit carcellatge; e que los dits pobres preses no estiguen presos per carcellatge pus vulen assegurar aquell. E en aquesta forma ells dits pobres preses puxen exir de la presó, e lo dit carceller no ls puxe detenir per rabó del dit carcellatge... Mes avant delliberaren que los administradors del bacé dels dits pobres preses reten compte de la lur administració als bonrats racionals de la ciutat, segons era acostumat en lo passat.⁵⁰

Decisions molt petites per la munió de denúncies que conté el document. L'única cosa que sembla important és que s'asseguri el salari del carceller, però que no s'abusi en el dret de carcellatge, i que l'administració de l'almoina dels presos pobres es supervisi. No es milloren les condicions de la presó, ni es pren cap mesura contra els abusos del carceller, que pot aïllar de forma arbitrària els presos, castigar-los corporalment, tot i que en teoria la presó medieval no està concebuda com a càstig. Les preses continuaran rebent un tracte discriminatori pel que fa a la seva comunicació amb l'exterior i a tota mena d'abusos a l'interior de la presó.

50. Dietari del Consell 1 p. 484.

DOCUMENT

1445⁵¹*Queixes dels presos de la Cort del Veguer contra el carceller.*

AHC B Consellers (Miscel·lània) C.V, 13C

Jhesus

Per prossaguir la voluntat e ordinació de vosaltres molt honorables e molt savis senyors, vaguer e consellers de Barchinona, los presos qui vuy són en la presó, cobeiant la refermació e bona ordinació de la dita presó, per çò que ells e los altres presos qui per avant seran en aquella sien⁵² deliurats de las oppressions, sobrarias e desordonats pagaments, qui de carcellatges qui de altres, qui de ells són per lo carceller d'aquella exhigits, contra seria e tenor de las ordinacions fetes per los honorables en Bernat Bussot, en Ffrancesch Romeu, micer Bernat de Galbes, Berenguer dez Cortey e en Ramon dez Pla,⁵³ ladons consellers de la dita ciutat, ab gran e madur consell de molts promens de la dita ciutat, hauda gran e verídica informació dels abusos qui ladonchs se feyen per los carcellers, provehiren molt notablement en l'orda de la dita presó, les quals ordinacions los carcellers qui són pesats e lo present han jurades servir.⁵⁴ Emperò aquest, no obstant lo dit jurament per ell fet, infringeix aquelles, e per çò que millor la cosa qui contra lo dit carceller se dirà se mostra ésser vera, jatsia aquella entenen e volen clarament provar e mostrar a ull, posan⁵⁵ les cosas següents:

Primo les ditas ordiancions fetas per los dits honorables consellers ab gran e madur consell e informació pressedent, con dit és, estaven e penjaven⁵⁶ per ordinació llur una taula en lo corral de la dita presó, a ffi que cascun pres dins aquella sabès e pogués legir so que devia pagar de son carcellatge, e sabès què havia a ffer⁵⁷ lo carceller, e lo dit carceller què havia a ffer vers los dits presos. E en lo introyt del regiment d'aquest carceller, a instància sua,⁵⁸ les dites ordinacions són stades del dit corral lavadas e despeniadas, e lo qui pi-jor és, ocultadas, en tant que los presos, axí pobres com los apartats e encara los sentenciats, són forçats a pagar lo carcellatge indistintament, algun no acceptat so que no.s deu fer, com sia contra las sobraditas ordinacions, consuetuts, sentèncias reyalis, encara contra la

51. Ve encapçalat amb lletra moderna «1440? Quejas contra los abusos del carcelero». Pel context creiem que cal datar-lo l'any 1445.

52. *Sien*, interlineat.

53. Els consellers citats foren elegits el dia 30 de novembre del 1398. L'any 1399 redactaren les ordinacions del carceller segons Bruniquer, *Rúbriques IV*, cap. 67. De moment no hem pogut trobar aquestes ordinacions, si bé podrien ser en part les que queden a la Miscel·lània 13C sense data que amb interrogant s'hi ha afegit 1363?

54. Pel privilegi atorgat al Consell barceloní per Joan I datat el 14 de març de 1390, el carceller era proposat per escrutini dins del consell de la ciutat i el nomenament havia de ser aprovat pel rei.

55. Seguia *les cosas*, ratllat.

56. Hi deia *penjades*, està esmenat dient *penjaven*.

57. Seguia *per*, ratllat.

58. *Sua*, interlineat.

prachmàtica e provisions als pobres e miserables presos per lo senyor rey en Pere de gloriosa memòria atorgadas.⁵⁹ Hoc, e si altre remey fall per exhigir lo carcellatge, és tractat e mès en obra per lo carceller, o a instància sua sacreta, que lo dit pres sia mès en galera e fas pagar al partir⁶⁰ son carcellatge, e si més és Deú e ell o saben.

*Aquest article derrer és ver. Çò és exills e scobats e han pagat, lo derrer en Català qui fou sentenciat per lo forment VI florins, paga'ls mossen Burgues, e un altre paga III florins, entrevench-hi lo dit mossen Burgues.*⁶¹

Item lo dit carceller, sots color de bona e gran custodia dels presoners, dificulta o no lexa intrar en la presó los parents, mullers, rahonadors ne altres⁶² ajudadors dels dits presoners; als uns dient per lo matí que encara no han ubert als dits presos, e als qui venen gran dia dien que ja són tancats, e als qui venen a ora covinent dien que no poden entrar. E per aquesta manera los presos són privats de lur defenció, e lo carcellatge creix e multiplica, qui ja és molt gran, haut esguar⁶³ a la condició dels presos qui comunament són personas pobres.

*Açò practica per los ministres del carceller e singularment en Miquel.*⁶⁴

Item per multiplicar més a ell dret de carcellatge, sich fa un gran abús, çò és que lo pres per algun deuta o brega serà emparat en la presó a instància d'algun altre creador, e lo carceller haurà escrita la empara e no la denúncia al pres contra qui la dita empara⁶⁵ és feta. E lo dit pres treballa en ésser deliurat de la causa principal per que fou pres, e quant és deliurat e ha pagat lo carceller, ladonchs lo dit carceller regoneix són libre e diu al presoner: «Senyer no ych podets axir que emparat hich sots». E per aquesta via lo presoner és derengut, e lo carcellatge⁶⁶ multiplicat. Faria a procehir que tantost com lo carceller ha escrita la dita empara la hagués a denunciar al pres contra qui és feta.

*Aquest article és ver.*⁶⁷ //1v.

Item encara per multiplicació de més carcellatge, e per detenir los presoners més que no faria, lo dir carceller tancha, e far estar tancada una finestra raxada qui respon a la escala de la presó, la qual fou feta per çò com molts amichs e parents dels presos venen aquí

59. Es refereix al capítol 20 de les Corts de Perpinyà de 1350, que ratificava i ampliava el capítol 23 de les Corts de Girona de 1321. *Cortes de los antiguos reinos de Aragón i Valencia y principado de Cataluña* vol. I pp. 265 i 380. I al privilegi atorgat el dia 11 de març de 1363 ACA Cancelleria pergamins C.CB n.216.

60. Seguia *lur*, ratllat.

61. Afegit d'una altra mà part al final del paràgraf, part al marge esquerre. No sabem de qui es tracta, un tal Francesc Burgues fou conseller de Barcelona l'any 1404.

62. *Ne altres*, interlineat.

63. Seguia *dant*, ratllat.

64. Afegit d'una altra mà al final del paràgraf. Com veurem després aquest Miquel és en Miquel Pinós, ministre del carceller.

65. *La dita empara*, interlineat.

66. Seguia *e lo carcellatge*, ratllat.

67. Afegit d'una altra mà al final del paràgraf.

a parlar ab ells, e no entrarien per res en la presó per dupte que no y fossen detenguts. Hoch e per aquella rexa cridan aquells presos ab qui volen parlar, e encara que los minis-tras del carceller vullan dificultar la entrada a qui poden parlar ab lurs amichs e tractar de lur deliurança e d'altres misèries que vuy han les gents del món, majorment aquells de semblant condició.

*Assi fa à veure com la custodia del carceller pot a tot provehir, regonaxent los presos e les cam-bres sovint.*⁶⁸

Item les donas són tengudes com a rescluses e són tostemps tancadas, en tant que és impossible que naguna ischa de la presó per molts amichs que hague, sinó per migà del carceller, a ffi que, o per carcellatge o metent en servey son treball, ell ne hage pich o pe-lada, e stant longament preses lo carcellatge multiplica. E quant li és molt dagut, si par-tit li fall, aturas la presonera en son servey e per via de soldada pagas del carcellatge. E es-deven-se que quant la dona veu: «Jo servesch e esquins la mia roba, e no guany res», fu-gen de la casa e servey del carceller e van-se'n per mal cap. E axí se és seguit de una dona jova que's mès en casa, qui li fugí lexant son marit e va per mal cap. E per semblant vuy té un esclava appellada Rosa quill serveix en paga de son carcellatge, que ell ha fet molt muntar, deffent la dita esclava de la sua dona, ab qui pladejava allegant franquesa, e axís que vuy tots los esclaus qui pledegen ab lur senyor són emparats per ell, e així.s mostra en l'esclau d'en Toralla, qui ha dos anys que és en la presó, que son amo no'l pot cobrar ne lo esclau se pot deliurar del dit son amo, ne justícia no's pot aconseguir per lo amo ne per lo esclau, tanta és la estúcia del carceller qui empara lo dit esclau contra lo dit en Toralla. E lo carceller ha de l'esclau major servitut que d'algun altre dels misatges qui stan ab ell, açò és pus que notori e no u cal provar.

*D'aquest ell ne fa sos affers.*⁶⁹

Item lo detenir les fembres tant temps presas porta aquest fruyt al carceller, çò és que la muller del carceller fa axir les fembres quant los homens són tencats, e té aparallades tantas filosas com hi ha fembras, e filan per la carcellera⁷⁰ almenys fins a una ora après mi-ga nit, sots color que la vigília se fa per custodia dels presos, e si alguna miserable fembra per son sosteniment vol filar, estam no.n pot haver, car no poden parlar ab negun amich o amiga lur, quills ne fassan haver; e si.s claman que no han estam, algun jorn los n'és do-nada miga liura o una liura e pagan un diner de haver e portar lo dit estam a ellas,⁷¹ axí que tot se fa a ffi de traure pèl e de multiplicar carcellatge. E si.s diu que en la finestra petita raxada, qui és en la porta de las donas, se dien cosas mal dites, pot ésser ver, mas per axò no.s pot tolre a les donas que no parlen ab los amichs e conexents, car per esgleyas e per sermons se dien e.s fan cosas mal dites e mal fetas, però n.s deu tolre per això que no va-gen les gents⁷² a les esgleyas, car apenas se poria fer res bo de que no.s puxa abusar, e lo tancar és pigor que.l parlar a la finestra a la ora deguda, e quant tothom pot entrar e axir

68. Afegit al marge esquerre.

69. Afegit d'una altra mà al marge esquerre.

70. Afegit al marge esquerre d'una altra mà: *De les filoses és ver.*

71. *A ellas*, interlineat.

72. *Les gents*, interlineat.

en al presó. Al⁷³ parlar ab ells serian deliuradas moltes qui no n'exiran d'aquests lochs dies//2r. e no sab hom⁷⁴ per que.s funda tanta honestat, car vuy no ych stan presas, ab tota honor e reverència parlant, sinó bagasses e acavotas e metzineras,⁷⁵ axí que no cal per tals fembres fer scut de honestat per exhigir carcellatge.

E més que Miquel Pinós, fill de na Lunes⁷⁶ va detrás la Mellorquina, e són alcavots en Segre-ra e na Rosa,⁷⁷ ço scuciosament fa alguns mals actes.⁷⁸

Item en la cambra de las donas havia una pobra dona appellada na Martina, qui fou açotada per alcavota e bandajada en Sardenya, aquesta dona prenia almoyna, e vullas per rahó de sa pobresa o per que fou assotada e exellada, crehia⁷⁹ no ésser tenguda a pagar carcellatge, e axí u deya en públich. E per via indirecta li són stats furtats tres florins dins la cambra, los quals portava ab si, e los dits tres florins que la dona stoiava que li servissen en Sardenya són venguts en mans del carceller, qui aquells se ha apropiats e retenguts sots color de son carcellatge, e no ha permès la dona partir fins li ha feta seguretad de pagar lo carcellatge. Axí que just ne pecador no ych ix que no pach carcellatge.

Aquets tres florins foren furtats a tracte del dit Miquel Pinós per una esclava appellada Maria, per que fou penjat lo formatger, e furta'ls de un cupidell en que la dita Martina los havia mesos, e dona'ls al dit Miquel, e el dit Miquel dona'ls a Lluís Palat. E més la dita esclava comanà, axí com los guanyava, a la muller del dit Luis fins en quantitat de X florins, e pugén a sinó VI.⁸⁰

Item un hom foll que hich stech pres, qui no havia un diner nill sabera gonyar com fos incensat, quant hich isqué se n' anà en jupó, e la sua cota romàs en poder del carceller o de sos ministres.

Item una altra multiplicació de carcellatge qui.s sagueix del retenir estrets e subpeditats los presos, hi és aquest roboratori que amplian aquells que.s volen a ffi que, per occasió de tractar-los favorablement, hagen occasió de demanar lo abueratge, e de l'un han un croat e de l'altre dos, de l'altra una dobla, de l'altre un florí, en tant que ultra⁸¹ los qui se-guen no sich pert espiga, car molts hich espigolan.

Asó se vertiga en aquesta forma, çò és: Algun apartat és en la presó e vendrà algú que hi volrà parlar, en Miquel dirà: «Tornats hic alcuna hora que ara no porets». E puy dona-li lo nom de algú qui està en la cambra hon és lo apartat. E puy tornarà quell qui vol parlar ab lo apartat, demanant aquell qui és en la cambra on lo apartat stà. E axí parlen ab los apartats e fan-se pantar les gents segons dessus.⁸²

73. Paraula interliniada de difícil lectura que interpretem com *al*.

74. Seguia una paraula ratllada, substituïda per *sab hom*, interlineat.

75. Seguia una paraula ratllada, substituïda per *axí*, interlineat.

76. Seguia *ha affer*, ratllat.

77. Seguia *vela*, ratllat.

78. Afegit d'una altra mà al final del paràgraf.

79. Seguia una paraula ratllada, substituïda per *crebia*, interlineat.

80. Afegit d'una altra mà al final del paràgraf.

81. *Ultra*, interlineat.

82. Afegit d'una altra mà al final de paràgraf.

Item se és seguit que un jove fill d'un bon hom mercader appellat⁸³ Bernat Muntaner stava en la presó ab voluntat del pare, per tolraill de malas companyas, e lo dit jove mercader ab alguns altres presos faeran una burla sutza als ministres del carceller, de la qual lo carceller se clamà a mossen lo vaguer, qui ab gran rahó manà al dit carceller que ab cadenas al coll los tingués, uns en la tavaga e lo jove mercader en la torra gonguera, e lo dit carceller no content de metre'l ab cadena al coll en la dita torra, lo feu star fermat a un palm de la paret, en tal manera que lo dit jove de dia ne de nit no podia seure ni jaure e inflaren-li les⁸⁴ cames, e per raó de la gran fredor que feya, e per rahó del vent qui entrava per lo forat de la cadena, lo dit jove tenia ab les mans tencat lo forat tota la nit, e les mans li inflaren, e quant vaeran lo carceller e sos ministres que lo jove era tant mal adobat tragneren-li la cadena per manament del vaguer; emperò anans que li traguessan la cadena un dels ministres del carceller hi puia per fer-lo rescatar, e demana-li què li donaria si li treya la cadena, e lo jove li dix que tots quants diners tenia, e lo ministre del carceller li dix: «Pus los me dons e que'n jurs sobre aquesta *nomina* on són los evangelis que no.n digas res, jo't trauré la cadena». E de fet lo jove donà tots los diners que tenia a la guarda del carceller, e jurà que no.l descobriria. Ladons tragneren-li la cadena, e lo jove romàs affollar de l'un dit de la mà, per una burla qui no tocava a la custòdia dels presos, ne era de gran taler. E lo carceller ha sabut aquest robatori e no se n'ha res dit, car ab aquests percassos e altres té la companya ab pocha paga, axí que en profit de la bossa del carceller redonda per via indirecta.

*Es ver que en Miquel Pinós fou ministre.*⁸⁵

Item en la presó ha un home appellat Jachme Vila qui goreix molts de mal de caure e de altres mals, e per çò com parla dels mals usos qui són en la presó e gosa dir les//2v. tacanyerias e bagassias qui.s fan, tantost lo carceller veda en aquells qui venan per parlar ab ell que no y entren, e per ço que el puxa vexar e que no gos res dir contra lo carceller ni sos ministres.

*En assó sab en Mensespir, en Trnyols e en Luch.*⁸⁶

Item per çò com los pobres presos de l'almoyna no deuen pagar carcellatge, e lo carceller vol exhigir carcellatge, contra Déu e forma de les dites vostres ordinacions e tota bona rahó, se perforça⁸⁷ destrouir e anichilar la dita almoyna e malcora la gent que no y donen almoyna. E si algun ve que y vulla donar, ell ne fa donar a qui li plau, faent de la dita almoyna compares e comares, e deuria-les jaquir adminsitrar als administradors de la dita almoyna a qui.s pertany fer segons vostres dites ordinacions tal distribució.

83. Hi deia *Esteve*, ratllat, substituït per Bernat, interlineat.

84. Hi posava *mans*, ratllat.

85. Afegit al marge esquerre, escrit d'una altra mà.

86. Afegit d'una altra mà al final del paràgraf.

87. A partir d'aquí canvia la lletra, i uns quants paràgrafs són escrits d'una altra mà, no és la mateixa persona que fa els afegit marginals.

*Aquest capítol pot cessar, singularment après que per consellers li n'és stat fet manament.*⁸⁸

Item si algun tramet almoyna als presos i ve un poch tart, quant los presos son tenchats, los minsitres del carceller se acuren la dita almoyna o les menjen, entant que los dits presos per aquell jorn passen fretura.

*No és estat vist.*⁸⁹

Item si algun scuder d'algun ciutedà ve veure mossen Mateu Cardona, com vendrà que serà entrat e no volrà posar lo capell que aporte al cap, lo lancen violentament de la presó, lançant aquell per la scala, de que és ocasió d'algun scandol en los dits ministres.

*Açò feu per un scuder qui no volia posar lo punyal.*⁹⁰

Item après dinar, quant los missatgers del carceller stant en solas e pleer per ventura molt desonest ells lavors ab les presoneres, no.s curen obrir als presoners a les dues hores tochades après mig jorn, e açò fan axí en ivern com en stiu. E los presos vehent que lurs amichs los venen demanar a la dita hora piquen a la porta que.ls obren, e los guardes que han a lexar les presoneres e tant de pleer⁹¹ que han ab elles, venen cridant e dihen: «No us cal picar que per lo cap de Déu no us obrirem d'aquesta una hora». E si lo presoner gosarà res dir contra les dites guardes qui.ls tenen resclusos que no poden parlar ab lurs amichs, e la garde quan haurà ubert vindrà devant tothom a donar ab la ma als pits del presoner dient: «E un home tant dolent com vós parla axí», dient-li tantes injúries com sab, sercant ocasió el dit pres qui és mercader e hague seny a la follia de la garde. Emperò si açò se tollera e és sostengut al dit carceller e a sos dits ministrers, impossible és que dins la presó no.s segueusque algun gran e irreparable scàndol, lo qual ja per la dita matexa raó sich és cuydat seguir, e si no.s segueix dins la presó, al menys quant lo presoner serà desliurat se'n volrà reintegrar, car tothom qui seny ha e raó vol fer venge de son càrrech.

*Açò és d'en Miquel Pinós ab la Mallorquina,*⁹² *e és ver que passava tres hores.*⁹³

Item les ordinacions tant bé e madurament fetes han a la letra que lo carceller no pu-

88. Afegit al marge esquerre, d'una altra mà. Es deu referir a la disposició del 19 de novembre de 1445 per la que els consellers manen que els administradors del bací dels pobres presos passin comptes al racional de la ciutat, i la del 24 del mateix mes per la que els consellers declaren que els pobres presos de l'almoyna si han de què deuen pagar el carcellatge, sinó han de què no poden ser retinguts per raó del carcellatge. Ambdues consten al *Dietari del Consell*.

89. Afegit d'una altra mà al marge esquerre.

90. Afegit d'una altra mà al marge esquerre.

91. Seguia *com elles*, ratllat, substituït per *que han ab elles*, interlineat.

92. Tenim documentades algunes mallorquines entre les alcavotes i prostitutes que hi ha a Barcelona aquells anys, per exemple l'any 1433 fou exiliada per vint anys, per alcavota, Simona Mallorquina fol. 8r. L'any 1442 Maria la Mallorquina consta com alcavota exiliada per tres anys sense esperança de vènia, fol. 42. L'any 1444 fou bandejar per sis anys de Barcelona l'alcavot Joan Calvó que té per amiga Maria la Mallorquina a Viladalls, fol. 48v. L'any 1447 Joan Aguiló té per amiga la Mallorquina a Viladalls, és exiliat per cinc anys, fol. 66v. No podem saber si alguna d'elles es pot identificar amb l'amiga del carceller. AHCB Registre d'Ordinacions

93. Escrit d'una altra mà al marge esquerre.

xa pendre de lit sinó quatre diners, qui és molt excés, que ja ha dels presoners altres quatre diners de carcèllatge, e ultra la tarxa del lit lo carcèller ha exhigit e exhegeix de cascun presoner VI diners de lit, e fa.ls dormir cinc o sis en un lit. E si volen dormir en strampontí⁹⁴ ab lançols fa.ls pagar ab una flaçada VI diners, e d'un strampontí ab mige flaçada fa pagar quatre diners de lit, la nit. Açò semble un gran robatori e és en moltes maneres contra les dites vostres ordinacions qui voler que no puxa logaro roba al pres de tres nits avant.

*Ver. Aquest és ver.*⁹⁵

Item quan un pres ve en la presó qui ia és stat pres alcunes vegades, se fa portar roba de casa sua per son dormir, e quant lo carcèller e sos ministres le han presa no la volen donar al pres, ans sots color de regonexer lo transpontí o matalaff se reté tres o quatre dies la dita roba que lo presoner//3r. no la pot haver, ans que la roba del carcèller se loch e lo presoner pach cascuna nit sis diners de loguer d'un transpontí e d'un lençol e mige fraçada.

*Es ver. E fas-ho en Miquel Pinós.*⁹⁶

Item si algun presoner ha en la presó son lit e ve un seu amich, ell lo acull al seu lit e en sa roba, e quant lo presoner volrà exir e comterà ab lo carcèller, lo dit carcèller li fa pegar cascuna nit sis diners de lit, suposat que no haia tenguda roba propia de l'amich sens pague.

*Es ver. E açò fa en Luis Palat.*⁹⁷

Item que en Miquel Pinós prenia la jornada que lo pres intrava en la presó e sobrenetia un sou, dos sous, tres sous al presoner, e aquest robatori es fa per lo dit Miquel.

Item que lo dit Miquel, vehent e censurant lo dit Luis Palat, menjava e bevia en la taula comuna e partia un buç de pa e de carn boca per boca ab la Mallorquina, e demana de cortesia a algunes dones. Hoc e és stat vist metre les sues cuxes entre les cuxes e les mans en les mamelles de la Mallorquina. E d'aquestes bagacies sien demanats en Fàbregues, en Brunet, en Vila, lo sartre qui stà davant la presó, en Sala, lo bosser, en Perlas e tots los vehins.

Item lo dit Miquel com entra en la presó algun foraster per crim, tantost demana si tenen diners lo cervex que ell ne trau los diners dient que la cort los li levarà. E si y pres sis tornen tres, e après cerca la ferma.

*Item aquest Miquel ab la muller del carcèller que hi feya e encara la dita Mallorquina. Sien demanats en Johan Thomas, en Moler, en Miquel de Gualbes, en Ramon Thermens e d'altres. En Ponç Callar a vist del Miquel ab la Mallorquina.*⁹⁸

Les cosas demunt escrites, e per los presoners donadas, no.s dien a fi de persaguir lo

94. *Traspontí*, màrfega o matalàs prim i petit.

95. Afegit s'una altra mà al marge esquerre.

96. Afegit d'una altra mà al marge esquerre.

97. Afegit d'una altra mà al marge esquerre.

98. Afegit d'una altra mà al final del paràgraf i pels marges.

carceller ni acusar aquell, ne per çò que los preses no sien be guardats, ans crehen que en la custòdia dels dits presoners se deuen entendre ab subirana cura e diligència; mas per çò que sots color e en nom de custòdia los dits presoners no sian desordonadament vexats, mal tractats, o en lurs béns quasi robats, e que sots color de bona custòdia no.ls sia levada defensió e manera de treballar per lur deliurança. E a fi que lo carcellatge no vinga a tanta multiplicació que los presoners, qui la major part són pobres e per rahó de lur presó han perdut lo guany de lurs jornals, e pagan cascun jorn al carceller entre carcellatge e lit VIII o X diners, ultra la despesa de menjar e de beure, no romanguen quasi esclaus del dit carceller, car per aquesta via quant han molt stats presos e lo carceller los ha molt dificultada lur axida de la presó, los fa pagar lo més que pot; e fa-los prestar sagrament e homanatge que si a serta jornada no han pagat complidament lo dit carceller de açò que li deuran per resta de son carcellatge, e lo dit pres se tornarà en la presó sens tota requesta, e per aquesta segona presó en que torna lo carcellatge multiplica en tal manera que lo mesquí pres jamès no.s pot deliurar de les arpes del carceller rampant, e com és dura cosa e a Déu abominable que per enriquehir lo carceller sia feta tanta offensa e violència a la cosa pública, qui dorm e reposa en la deffensió e preotecció de vosaltres, molt honorables e molt savis senyors vaguer e concellers d'aquesta insigna ciutat, qui per gràcia de Nostre Senyor floreix en lo món per fama de bon regiment.

E per çò com los dits presoners volen evitar prolixitat per no atediar les vostres grans providèncias no han cura esprimir tots los malificis, vexacions e robatoris qui.s fan en aquesta presó, han posadas molt breu lurs querelas⁹⁹ crehent indubítadament que per vostra gran saviesa serà ab diligència investigada la veritat del gran desorda qui en aquesta presó vuy en dia és, e aquell trobat hi serà provehit prestament en tal manera que Déu serà servit e la cosa pública deffesa e preservada de indaguda vexació e dampantge.

Offerint-se los dits presos movent dir los remeys e provisions quills semblan esser fadores sobre lo redressament e reformació de la dita presó, si a vostras grans savieses serà placent hojr aquestas. E plàssia a vosaltres senyors molt honorables//3v. pensar que metzines nos donan ab aloe ni ab sucre e¹⁰⁰ salsas odorants, e que los conjurs e invocacions de dimonis tots comensan ab creus e ab noms sants e feneixen ab sacrificis fets als mals espertis; e lo carceller servant aquesta diabòlica¹⁰¹ stúcia vos redueix a memòria la custòdia dels presos, pregant e supplicant-vos lo favoregets en aquella, e de tot aquest¹⁰² colorat rasonament ficte e sofisticat venen tots los abusos demunt dits, e altres tants que quills reduia en escrits se'n faria major volum que de la *Postilla* del metre Nicholau de Lira.¹⁰³ En les quals vos supplican los dits presos vullats provehir en tal manera que.n fassats servey a Déu, als dits supplicants e a la cosa pública. Justícia que.n reputaran a singular gràcia e mercè.

Nostre senyor Déu etc.

99. Seguia una paraula ratllada, substituïda per *querelas*, interlineat.

100. Seguia *ab*, ratllat.

101. Seguia *sciència*, ratllat, substituït per *stúcia*, interlineat.

102. Seguia *scollar*, ratllat, substituït per *colorat*, interlineat.

103. L'extensa obra de NICOLAUS DE LYRE (1274-1349) *Postilla super Biblia* (in tribus voluminibus), es documenta a la biblioteca del canonge de Barcelona Francesc Climent. JOSEP HERNANDO, *Llibres i lectors a la Barcelona del segle XIV*, Barcelona: Fundació Noguera, 1995, vol.2 doc. 41.